

Datum: 13. února 2008

Zpracovali: Mgr. Jiří Svojshe, MPSV / Bc. Veronika Beránková, Úřad vlády, úMVEZ

Stanovisko ČR ke společenské realitě Evropy

Čísla dokumentů: COM (2007)726 final, COM (2006) 211 final, COM (2007) 63 final

Charakteristika – včetně stádia projednávání:

V reakci na dramatické změny, probíhající v evropských společnostech, které se odrážejí v povaze práce, moderním rodinném životě, demografických trendech, postavení žen ve společnosti, sociální mobilitě a výskytu chudoby a nerovnosti a změnách hodnot, předložila Evropská komise v roce 2006 sdělení „Program pro občany“, ve kterém navrhla provést „inventarizaci“ společenské reality v Evropě. Touto cestou by měl být připraven základ pro budoucí sociální agendu Evropy se zaměřením na přístup a solidaritu. Evropská rada v červnu 2006 podpořila tento záměr Evropské komise a požádala ji, aby provedla zhodnocení společenské situace v Evropské unii s ohledem na otázky přístupu a příležitosti.

V únoru 2007 byl jako podklad ke veřejné konzultaci připraven Úřadem poradců pro evropskou politiku (BEPA) Evropské komise konzultační dokument „Sociální realita Evropy“. **Tento dokument obsahuje otázky (s. 43 – 44), které jsou předmětem konzultací ke společenské realitě.** V listopadu 2007 pak předložila Evropská komise v rámci balíku dokumentů k revizi vnitřního trhu sdělení „Příležitosti, přístup a solidarita: směrem k nové sociální vizi pro Evropu 21. století“.

Na základě výsledků konzultací, které končí **15. února 2008** předloží v červnu 2008 Evropská komise návrh nové sociální agendy Evropské unie pro budoucí období.

POZICE ČR:

1) REAKCE NA PŘEDLOŽENOU ANALÝZU Z POZICE ČR

Česká republika vnímá materiál předložený Evropskou komisí jako cenný vstup do diskuse o nové sociální realitě a pozitivně vnímá nelegislativní charakter zvažovaných opatření. ČR zastává názor, že reakce na společné demografické a strukturální výzvy 21. století musí odpovídat rozdílné situaci v jednotlivých členských státech.

V odpovědi na výzvy identifikované EK, ČR prosazuje přístup zaměřený zejména na posílení volného pohybu pracovních sil (např. odstraňování přechodných období), zpružnění trhu práce a zajištění udržitelnosti sociálních systémů včetně systému zdravotnictví.

- Na trhu práce čekají Českou republiku výzvy v souvislosti s implementací principů „**flexicurity**“ a s řešením dlouhodobé nezaměstnanosti a nezaměstnanosti mladých lidí ve věkové kategorii 15-24 let. Koncept flexicurity se skládá ze společného působení složek flexibility a jistoty na trhu práce, přičemž v posledních letech došlo v ČR k určitým posunům zejména v oblasti flexibility. Došlo a stále dochází k významnému nárůstu uzavírání kontraktů na dobu určitou namísto standardnějších smluv na dobu neurčitou; rozvíjí se práce na základě flexibilních dohod – dohody o pracovní činnosti a dohody o provedení práce, dochází k legislativní úpravě zaměstnávání prostřednictvím agentur práce. V oblasti jistoty však v ČR přetrvává příliš vysoká ochrana pracovního místa jako takového, která je již v evropském konceptu nahrazena jistotou zaměstnatelnosti – tedy schopnosti aktivní pracovní účasti na trhu práce bez vazby na jedno konkrétní pracovní místo. Tato tendence není v ČR ještě dostatečně zohledněna. V neposlední řadě v zemi přetrvává hluboce podprůměrné využívání pracovních smluv na částečný úvazek, v čemž se odráží zejména nedostatečné pobídky pro zaměstnavatele takové kontrakty uzavírat. Z pohledu České republiky je tedy potřeba soustředit se v evropském kontextu na další rozvoj flexibility na trhu práce a postupné uvolňování fixací zaměstnanců na jedno pracovní místo, které jsou překážkou pro pružný a konkurenční trh. Dále ČR doporučuje vyvinout co nejvyšší úsilí pro kvalitní analýzu pracovní legislativy v členských státech EU, jež může napomoci identifikovat oblasti snižující konkurenceschopnost EU v globálním světě a může být cenným vstupem pro přenos zkušeností mezi státy EU.
- Česká republika sdílí s Evropskou komisí výzvy plynoucí z demografického vývoje současné společnosti. ČR patří mezi země, které budou v blízké budoucnosti (do roku 2050) nejvíce zasaženy stárnutím populace vycházejícího z prodloužení střední délky života a přesunu silnějších populačních ročníků do starší generace. V souvislosti s tím dojde k významnému zatížení **sociálních systémů**, z nichž bude vyšší počet občanů čerpat a relativně méně občanů bude do těchto systémů přispívat.
- V souvislosti se stárnutím populace v ČR zároveň dochází k významnému tlaku na změny v systému **zdravotnictví**. Starší občané budou nejen v rostoucí míře spotřebovávat větší objem poskytované péče, což se přímo projeví do zdravotnických nákladů, ale budou rovněž vyžadovat nákladné změny ve struktuře péče, kdy zvýšenou kapacitu (a kvalitu) bude třeba zajistit zejména v oblasti paliativní péče. Nárůst nákladů v sektoru zdravotnictví dále očekáváme v důsledku následujících faktorů: nákladnější technologie, tlak na vyšší kvalitu poskytované péče, změna nemocnosti (výskyt civilizačních chorob), přístupu lidí k vlastnímu zdraví, integrační procesy.

- Evropská komise ve svém materiálu zdůrazňuje potřebu podporovat společenskou a ekonomickou **rovnost mužů a žen**. Ženy jsou dle stanoviska Komise nadměrně zapojeny do péče o mladší a starší generaci. Komise navrhuje, aby se členské státy soustředily na tvorbu a zkvalitnění takových sociálních ústavů, které by mohly ženám tuto péči usnadnit, zejména přesunutím malých dětí do společenských institucí (jesle, školka). ČR s tímto postojem nesouhlasí; soustřeďuje se na podporu soudržnosti rodiny a preferuje výchovu malých dětí prioritně v rodinném prostředí, které považuje za nejkvalitnější. Dokáže docenit práci rodičů v domácnosti a při výchově potomků; tuto práci považuje za neméně důležitou ve srovnání s dalšími ekonomickými aktivitami. Domníváme se, že také EU by měla zohledňovat podporu soudržnosti rodiny ve svých prioritách.
- Odlišnou optikou se ČR dívá i na otázku **mobility**, jejíž rozvoj je pro zemi spíše dlouhodobější záležitostí. Vnitrostátní mobilita je do značné míry limitovaná strukturou pracovních míst a cenami bydlení. Vnější mobilita je naopak omezena díky přetrvávajícímu problému jazykových bariér, které existují zejména ve starší části populace. Zvýšení mobility bude z těchto důvodů pro ČR spíše časově náročnější problematikou. Hlavní překážkou mobility na úrovni Evropské unie je dle ČR fakt, že přetrvávající míra sociální ochrany neposkytuje dostatečnou motivaci občanům stěhovat se za prací. To poukazuje na skutečnost, že je třeba podporovat zejména aktivní přístup nezaměstnaných k hledání práce (včetně nastavení sociálních dávek tak, aby zabezpečovalo prioritně ty, kteří zaměstnání opravdu aktivně hledají), což rovněž vyplývá z prosincových Závěrů Rady v oblasti zaměstnanosti, sociální politiky, zdraví a ochrany spotřebitele (Dokument Rady č. 16139/07).

2) DOBRÉ ŽIVOTNÍ PODMÍNKY

a) **Co pojmem dobré životní podmínky („well-being“) rozumíte? Co je vedle materiálního jmění pro šťastný a spokojený život opravdu podstatné?**

V rámci snahy o zajištění dobrých životních podmínek pro své občany vláda ČR podporuje politiky, které aktivně přispívají k sociální kohezi. Jedná se o politiky sociální ochrany a sociálního začleňování, politiky zaměstnanosti, zdravotní politiky, politiky zaměřené na vzdělávání a také politiky orientované na bydlení. Důraz je rovněž kladen na politiky, které si kladou za cíl společenské a pracovní začlenění imigrantů a dalších znevýhodněných skupin s důrazem na rozmanitost a společenský dialog v rámci občanské společnosti.

b) **Jak byste seřadily podle pořadí důležitosti klíčové faktory, jež životní pohodě přispívají: zaměstnání, práce přinášející uspokojení, možnost hodnotného rodinného života, přiměřené bydlení, přístup ke vzdělávání, vyhlídky na sociální mobilitu, dobří sousedé a přátelé, pevné vazby uvnitř komunity, pocit bezpečí na ulici doma? Co ještě?**

ČR považuje za zásadní faktory možnost hodnotného rodinného života, dobré sousedy a přátele a pevné vazby uvnitř komunity. V podmínkách ČR již existuje velmi dobrý přístup ke vzdělání, proto občané nehodnotí tento faktor jako klíčový. Relevantní výzvou by však mohlo být zajištění kvalitního a cenově dostupného bydlení.

c) **Co pokládáte za největší překážky na cestě k životní pohodě v dnešní Evropě? Nedostatek peněz, nouzi o solidní práci, přílišný tlak na rodinu a volný čas, chudobu a nerovnost, neodpovídající veřejné služby jak je zdravotnictví či školství, trestnou činnost, nedostatek úcty, potíže s migrací a multikulturalismem?**

Evropská společnost čelí v současnosti mnoha výzvám v oblasti demografických změn, přizpůsobivosti všech subjektů na rychlé společenské a ekonomické změny a v otázce migrace. ČR si uvědomuje, že v této souvislosti je třeba zabezpečit vhodné nastavení politik zaměstnanosti, sociální ochrany a sociálního začleňování včetně integrace imigrantů. Důležitým faktorem je také snaha vlády ČR rehabilitovat rodičovskou roli ve společnosti a umožnit zejména mladým párům úspěšně sladit rodinný a profesní život.

V souvislosti s migračními a globalizačními trendy se musí členské státy ubezpečit, zda mají všechny skupiny obyvatelstva zajištěn přístup k práci, k adekvátnímu finančnímu hodnocení jejich práce, k zdravotní péči a vzdělání za podmínky vlastního aktivního přístupu k zajištění svých životních potřeb. ČR vnímá rovněž výzvu plynoucí z kulturní rozmanitosti současné společnosti.

3) PŘÍLEŽITOSTI A PŘÍSTUP

a) Jaké jsou nejvýznamnější faktory pro udržení anebo zvýšení příležitostí v dnešní společnosti (vzdělání, sociální postavení, bohatství, zdraví, veřejné služby atd.)?

ČR je přesvědčena, že mezi nejvýznamnější faktory pro udržení nebo zvýšení příležitostí v dnešní společnosti náležejí kvalitní politiky zaměstnanosti s důrazem na zpružnění pracovního trhu, moderní politiky sociální ochrany a sociálního začleňování, zdravotní politiky, vzdělávací politiky s důrazem na celoživotní učení, politiky bydlení, politiky životního prostředí a také politiky zaměřené na integraci imigrantů.

4) ZAMĚSTNÁNÍ A PRACOVISŤE

a) Jaké jsou hlavní překážky při hledání dobré práce a snahy udržet si kvalifikaci, díky níž nalezne v případě potřeby pracovník jiné zaměstnání? Jaké jsou účinná řešení k překonání těchto překážek a rozšíření přístupu k pracovním příležitostem? Jak má být na moderním pracovním trhu správně vyvážena jistota práce a nových příležitostí?

Pro odstranění překážek při hledání dobré práce a snahy udržet si kvalifikaci je potřebná existence komplexní strategie celoživotního učení, která umožní reakci na rychlé změny a inovace v oblasti pracovního trhu. Mezi její komponenty by měly patřit především vybudování systému dalšího odborného vzdělávání, vyšší míra propojenosti škol s ekonomickou sférou, urychlená a efektivní aplikace rámcových vzdělávacích programů, finanční podpora nedostatkovým učebním i středoškolským oborům, co nejširší rozšíření dílčích kvalifikací na maximální počet vzdělávacích programů.

Strategie celoživotního učení by měla také podpořit adaptibilitu podniků na rychlé změny technologií na globálním trhu, na propojení podnikových cílů a potřeb s cíli a potřebami jednotlivých zaměstnanců. Vlády členských států (ve spolupráci se sociálními partnery) by měly podporovat a hledat další způsoby jak motivovat zaměstnance, ale také zaměstnavatele, aby investovali do celoživotního učení.

ČR podporuje schválené principy flexicurity s cílem podpořit motivace a schopnosti zaměstnanců vedoucí k získání lepší práce.

b) Nezvyšuje se stres na pracovišti? Pokud ano, co jej způsobuje (např. nové pracovní nároky, nejistota zaměstnání, nedostatečné vyvážení rodinného a pracovního života)?

Rostoucí stres na pracovišti je podle ČR reálnou výzvou posledních let. Dle ČR je ve velké míře způsobován souborem faktorů jako jsou organizace práce a pracovní postupy (uspořádání pracovní doby, stupeň autonomie, soulad mezi kvalifikací pracovníka a požadavky pracovního místa, pracovní zatížení apod.), pracovní podmínky a prostředí (vystavení hrubému chování, hluku, horku, nebezpečným látkám apod.), komunikace (nejistota ohledně toho, co se v práci očekává, či nadcházející změny apod.) a subjektivní faktory (emocionální a sociální tlaky, pocit vlastní neschopnosti, vnímaný nedostatek podpory apod.).

c) Jak je zapotřebí pomoci párům se dvěma příjmy zvládat práci, rodinu a volný čas? Co lze učinit pro snížení tlaku vyvíjeného na muže a ženy, kteří chtějí budovat kariéru a kombinovat ji s fungující rodinou a soukromým životem?

Dle ČR je potřebné, aby členské státy podporovaly opatření ke sladování rodinného a pracovního života a aby usilovaly o rozvoj pro-rodinné politiky a vytvoření flexibilnějších forem úpravy pracovního poměru.

V rámci opatření pro sladování rodinného a profesního života zavedla ČR flexibilnější systém pobírání rodičovského příspěvku, kdy rodič pečující o malé dítě si bude moci zvolit mezi třemi variantami (rychlostními stupni) čerpání rodičovského příspěvku. Prvotní snaha by však neměla směřovat k motivaci žen nejmenších dětí k příliš brzkému návratu na trh práce. Naopak by rodičovská péče o dítě měla být vnímána jako plnohodnotná alternativa výdělečné činnosti.

ČR usiluje také o posílení role otců (např. formou zavedení otcovské dovolené v období prvních dvou měsíců po narození dítěte) a o posílení role zaměstnavatelů, zejména prostřednictvím jejich finanční a daňové motivace k zakládání dětských koutků na hlídání dětí, mikroškolek, či mikrojeslí na pracovišti.

Důležitým opatřením je také podpora flexibilnějších forem pracovní doby a pracovního místa, volné či pružné pracovní doby, částečných úvazků, sdílení pracovního místa, práce z domova, práce po telefonu atd. Vláda ČR zamýšlí zejména rozšířit využívání částečných pracovních úvazků pomocí odstranění překážek, které tuto formu práce činí nevýhodnou pro zaměstnavatele.

5) SPOLEČNOST A SPOLEČENSKÉ VZTAHY

a) Jaký je sociální dopad měnících se hodnot, měnící se role žen a mužů a jiné úlohy mužů? Jaké překážky musí společnost překonávat na cestě za šťastným rodinným životem? Může vláda učinit něco, aby tyto překážky odbourala? Je klesající porodnost čistě soukromou věcí, nebo by se na ni mělo začít aktivně pohlížet jako na věc veřejnou?

ČR reflektuje postupný posun rolí mužů a žen při výchově dětí a na trhu práce a vnímá i fakt, že se postoje populace k zastávání rodičovských povinností výrazně liší podle věku a vzdělání. Na poli zaměstnanosti je pro ČR typická vysoká zaměstnanost žen, jenž se pohybuje mírně nad 50%.

Vláda ČR za účelem podpory zaměstnanosti rozpracovává novou koncepci služeb pro rodiny. Jejím cílem je mimo jiné umožnit ženám, aby rodičovská dovolená neznamerala dlouhodobý výpadek v jejich profesní kariéře. Jednotlivá opatření by proto měla posílit individuální svobodu volby tzn. rozhodování nejen o délce a podobě rodičovské dovolené, ale i o samé možnosti pracovat v rozsahu, jaký si žena a muž zvolí.

b) Proč se v Evropě stále vyskytuje tolik chudoby, zejména u dětí? Co je příčinou, jaké následky společnost ponese a co by se mělo případně dělat?

Ze 78 miliónů Evropanů ohrožených chudobou je 19 miliónů dětí. ČR je přesvědčena, že je nutné zajistit rovné příležitosti pro všechny, zejména ve vzdělávání a nediskriminačním přístupu..

Zlepšit materiální situaci dětí znamená zvýšit rodinné příjmy prostřednictvím přímé pomoci (finanční nebo ve formě poskytování základních sociálních služeb) nebo prostřednictvím zlepšení situace rodičů na trhu práce (nalezení práce, udržení pracovního místa, dostatečná finanční kompenzace). ČR v této souvislosti podporuje využívání Evropského sociálního fondu a zapojení koncepce aktivního začleňování. Nejlepších výsledků v boji proti dětské chudobě dosahují ty členské státy EU, které poskytují vhodnou kombinaci všeobecné a cílené pomoci.

c) Není vážné, že v našich společnostech začínají sílit nerovnosti? Jak může být stále rozmanitější společnost zároveň také soudržná? Jak rozmanitost ovlivňuje solidaritu? Kterak lze zlepšit integraci? Jak lze zaručit pro všechny přístup k (veřejným) službám, jako je soudnictví, veřejná správa, kultura, sociální služby (a sociální bydlení) a sociální zabezpečení?

V ČR zvětšování nerovností ve společnosti nepozorujeme, a proto ho ČR za závažný problém nepovažuje. Hlavním prostředkem k dosahování sociální soudržnosti je dle ČR odpovídající, dostupný, finančně udržitelný, přizpůsobivý a účinný systém sociální ochrany a aktivního sociálního začleňování.

Pro posílení integrace osob sociálně vyloučených nebo osob ohrožených sociálním vyloučením je dle stanoviska ČR nutné:

- posilovat sociální dovednosti osob sociálně vyloučených nebo ohrožených sociálním vyloučením při hledání zaměstnání a jeho následného udržení;
- posilovat dovednosti spojené se starostmi o bydlení a domácnost se zaměřením na prevenci ztráty bydlení a vzniku bezdomovectví;
- podporovat terénní a mentorské programy zejména ve prospěch vyloučených rómských komunit;
- podporovat připravenost a samostatnost mladých lidí opouštějících institucionální péči;
- odstraňovat znevýhodnění přístupu ke vzdělávání u dětí a mládeže pocházejících ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, dětí se zdravotním postižením a dětí a mládeže ohrožených sociálním vyloučením z jiných příčin;
- podporovat celoživotní vzdělávání seniorů a jejich setrvání v přirozeném sociálním prostředí;
- předcházet sociálně patologickým jevům a posilovat aktivity zaměřené na děti a mládež, mladistvé delikventy, boj se zneužíváním návykových látek a obchodem s lidmi;

- zvyšovat informovanost jednotlivých aktérů v systému sociálních služeb (např. poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb).

V ČR je rovný přístup k sociálním službám zaručen zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Hlavním cílem zákona je podporovat proces sociálního začleňování a sociální soudržnosti společnosti. Zákon o sociálních službách vytváří podmínky pro uspokojování oprávněných potřeb lidí, kteří jsou z různých důvodů oslabeni a zabezpečuje základní rámec k zajištění potřebné podpory a pomoci. Systém sociální ochrany musí být ale nastavený tak, aby zaručil dostatečnou motivaci sociálně slabších občanů začlenit se (zpět) na trh práce a převzít zodpovědnost za naplňování svých potřeb.

d) Co se týče prodlužující se délky života: O kolik se zvýší břemeno péče o zestárlé a kdo jej ponese – jak z hlediska finančních nákladů, tak i svého času? Jaké sociální dopady má vzrůstající počet starých lidí žijících osaměle? Jak vyvážit odpovědnost mezi rodinu, komunitu a stát? Jaké sociální a ekonomické bariéry nedovolují seniorům pracovat déle? Čím si vysvětlujete přetrvávání chudoby u jedné šestiny starých lidí EU?

Stárnutí evropské populace představuje nevyhnutelný důsledek vývoje, jehož základ je pozitivní - prodlužuje se očekávaná délka dožití. Současné politiky v této oblasti nejsou bohužel v dlouhodobém horizontu finančně udržitelné, neboť nereflektují očekávaný pokles obyvatelstva v aktivním věku a budoucí nárůst veřejných výdajů.

Nejefektivnějším prostředkem, jak zvýšit příjmy a vypořádat se s výdaji v souvislosti se stárnutím evropské populace, je dle ČR zvýšení míry účasti starších pracovníků na zaměstnanosti, tzn. snaha zabránit předčasným odchodům z trhu práce. Pro zlepšení udržitelnosti sociálních systémů je nutné zvyšovat věk, kdy občané přestávají pracovat, a poskytovat finanční pobídky podněcující je k setrvání na trhu práce. Tyto pobídky je však nutné koncipovat tak, aby nedocházelo k neúnosnému zatěžování penzijního systému.

Staří lidé, kteří žijí osaměle, jsou také mj. vystaveni nebezpečí sociálního vyloučení. Aby k tomuto jevu u nich nedocházelo, je nutné, aby ČR měla dostupný, finančně udržitelný, přizpůsobivý a účinný systém sociální ochrany a sociálního začleňování, který je garantovaný státem.

Úroveň chudoby starých lidí se velmi liší mezi jednotlivými členskými státy. ČR patří mezi členské státy s nejnižší mírou chudoby starých osob. Určité riziko se však vyskytuje v kategorii starších a osamělých žen.